

skoj grobnici, na traženje svećenika iz Hercegovine, biskup Žanić je prihvatio prijedlog pa je don Marko 10. lipnja pokopan u biskupskoj grobnici u kripti mostarske katedrale” (str. 221). Iz vremena dok sam bio rektor Vrhbosanske katoličke bogoslovije sjećam se da su bogoslovi hercegovačkih dijeceza don Marka kao djelatnika Ordinarijata spominjali s divljenjem i zahvalnošću zato što se iskreno za njih zanimao te imao vremena za sve koji su ga trebali. On takav izlazi i iz Vukšićeva prikaza. Iako ga biskup nije oslobodio obaveza na Ordinarijatu, don Marko je uspio na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu doktorirati 1965. god. disertacijom pod vodstvom profesora moralne teologije dr. Jordana Kuničića *Deploretarizacija radništva po kršćanskoj socijalnoj nauci*.⁵ Ogroman dio svoga vremena i energije potrošio je na skupljanje dokumenata o tzv. hercegovačkoj aferi, kad je Sveta Stolica sredinom 70-ih godina počela tražiti da hercegovački franjevci predaju nekoliko župa na upravu biskupijskim svećenicima.

Vukšićeva knjiga pisana je čitkim hrvatskim i predstavlja dostojan spomenik ovim velikanima vjere, hrvatskog rodoljublja i pastirskog služenja. Uz druge monografije i memoarska djela ove vrste, ona je dragocjen doprinos povijesti Crkve u Hrvata za vrijeme ustaškog i komunističkog totalitarizma.

Mato Zovkić

5 Tiskana je poslije smrti autora u obliku knjige pod naslovom: *Radničko pitanje u kršćanskoj sociologiji*, Crkva na kamenu, Mostar 1997.

Pretpostavke ekumenizma između katolika i pravoslavaca ovdje

Tomo VUKŠIĆ, *Mi i oni. Siguran identitet, pretpostavka susretanja*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 2000., 350 str.

U nizu Biblioteke “Radovi” Vrhbosanske katoličke teologije u Sarajevu, pojavila se u studenome 2000. god. knjiga Tome Vukšića *Mi i oni. Siguran identitet pretpostavka susretanja*. To je ustvari druga knjiga spomenutog niza, koja se srodno veže s prvom, a to je *Medureligijski dijalog iz katoličke perspektive u Bosni i Hercegovini* Mate Zovkića, objavljenom 1998. god. Knjiga Tome Vukšića je plod njegova 15-godišnjeg znanstvenog rada na proučavanju kršćanstva uopće, ali i kršćanstva, kako to ističe u svom predgovoru mons. Ratko Perić, utjelovljenog u konkretnom hrvatskom i srpskom biću na ovim našim prostorima. Knjiga je zapravo zbirka 14 već objavljenih radova u časopisima i knjigama, podijeljenih u šest cjelina, u kojima njihov autor obrađuje aktualna pitanja s povijesnim i teološkim ekumenskim sadržajem, a ta su pitanja izravno povezana s temom međunacionalnih i međucrkvenih odnosa Hrvata i Srba, odnosno katolika i pravoslavaca u Bosni i Hercegovini.

Zbog opasnosti da se ostane zatvoreni samo u prošlost, s pravom knjiga počinje argumentiranim izlaganjem o potrebi izgradnje povjerenja među katolicima i pravoslavicima, donoseći u njemu ujedno i uvjerljivo obrazloženje samoga naslova knjige. U drugoj

cjelini autor govori o stradanju katolika i Hrvata u Bosni i Hercegovini kroz dugi niz stoljeća, počev od predturskog vremena do naših dana, te o problematici hrvatsko-srpskih odnosa u ovoj zemlji. Ista se pitanja obrađuju i u trećem dijelu knjige na primjeru nadbiskupa Stadlera i kruga ljudi oko njega. U četvrtom i petom dijelu autor obrađuje 3 cjeline aktualnih pitanja; to su: nastojanja pape Ivana Pavla II. da se nadiđu podjele i nesporazumi, zatim pitanje o ekumenizmu u *Katekizmu Katoličke Crkve* od 1992., a potom slijede 3 članka o teološkim pitanjima kršćanskog Istoka, odnosno o Duhu Svetome u istočnoj kršćanskoj tradiciji, o eshatologiji te o spoznaji Boga. Knjiga završava izlaganjem zanimljive problematike o mogućnostima zajedništva ili sudjelovanja u bogoslužju između katolika i pravoslavaca (*Communicatio in sacris*) prema novom *Crkvenom zakoniku* od 1983. Za pohvalu je, dakako, i dragocijeno *kazalo imena* što ga je autor donio na kraju knjige.

Prema tome, knjiga Tome Vukšića nosi vrlo suvremen i aktualan naslov i obrađuje vrlo aktualnu tematiku. U Bosni i Hercegovini se susreću različite nacije, religije, kulture i civilizacije, što znači da je ona *zemlja susretanja*: ne samo susretanja različitih nacija, religija, kultura i civilizacija, drukčije rečeno, susretanja različitih kolektivnih identiteta, nego i susretanja različitih ljudi pojedinaca, tj. individualnih identiteta. Knjiga na povijestan i teološki način govori o odnosima Srba i Hrvata, o odnosu, dakle, dvaju *nacionalnih* kolektivnih identiteta, i o odnosu između pravoslavaca i katolika, o odnosu, dakle, dvaju *kršćanskih* kolektivnih identiteta; no ipak

je naglasak na odnosu između dviju kršćanskih konfesija, pravoslavne i katoličke, što znači da je riječ o ekumenizmu, o ekumenskom dijalogu, o kršćanskom zajedništvu između pravoslavaca i katolika. Autor se već na prvim stranicama knjige iskreno zauzima za *izgradnju slobodnih identiteta i međusobnog povjerenja* između katolika i pravoslavaca. Potreba izgradnje novih uzajamnih odnosa, što nema kršćansku alternativu, utemeljena je kako u člancima povijesne naravi, tako i u teološkom dijelu knjige, gdje se autor, između ostalog poziva također na nastojanja i apele pape Ivana Pavla II. da se nadiđu podjele i nesporazumi.

Naslovna sintagma *Mi i oni - siguran identitet pretpostavka susretanja* izražava, dakle, autorovu temeljnu misao. Tijekom povijesti je u odnosima između pravoslavaca i katolika u Bosni i Hercegovini, i ne samo ovdje, vladao strah. To autor izražava svojim terminom "*na straži*", a time upravo ističe kako strah nameće oprez i uveličava opasnost od drugoga, stalno se mora biti "*na straži*" da te drugi ne bi iznenada napao. Nesigurnost koja nastaje iz straha čini nemogućim istinske susrete, istinsko susretanje različitih kršćanskih konfesija, jer su nesigurni i uplašeni ljudi, nesigurni i uplašeni kolektivi, nesposobni za istinsko susretanje, za susretanje koje ih obogaćuje i potvrđuje.

Autor je uvjeren da je uzajamno povjerenje - a ne strah, pretpostavka istinskog susretanja i zajedništva. Upravo uzajamno darivanje povjerenja čini sudionike susretanja sigurnim u svom identitetu, jer im u susretu povjerenja od drugoga dolazi dar, darivanje, a ne opasnost i napadanje. To je autor izrazio samim naslovom svoje

knjige. To je njegov stav, koji iskreno pozdravljam. Zato je izgradnja uzajamnog povjerenja između pravoslava i katolika pretpostavka kršćanskog zajedničkog života, tj. pretpostavka zajedništva različitih, pretpostavka kršćanskog zajedništva koje će afirmirati i kršćanske razlike i kršćansko jedinstvo. Ne, dakle, uniformno jedinstvo, ne jedinstvo koje ukida razlike, ali ne i razlike koje ukidaju jedinstvo, nego jedno i drugo: razlike i jedinstvo.

Zato, zbog navedenog stava, koji autor čvrsto zastupa u opsežnom sadržaju svoje knjige, smatram knjigu vrlo vrijednom te zahvaljujem njezinom autoru što nam je daje u ruke. Korisna je i preporučljiva ne samo vjernicima i teolozima, nego i predstojnicima Katoličke i Pravoslavne Crkve u Bosni i Hercegovini, najodgovornijima u ekumenskom zalaganju na ostvarivanju Isusove molitve da svi budemo jedno (Iv 17,21).

Benedikt Vujica

Projekcija nove političke filozofije

Anto ĆOSIĆ, *Politička filozofija Václava Havela*, HKD Napredak, Sarajevo 2000., 206 str.

Najprije želim jednostavno reći ono osnovno i bitno: knjiga profesora dr. Ante Ćosića *Politička filozofija Václava Havela* nedvojbeno je vrijedno znanstveno i filozofski brižljivo oblikovano djelo koje, s obzirom na pitanja koja autor promišlja i koja otvara, kao i s obzirom na osobu i djelo Vác-

lava Havela, predstavlja vrijedan doprinos suvremenoj političkoj filozofiji ne samo po zaključcima i rezultatima nego i po poticajima koje u sebi sadrži. Riječ je, dakle, o živom i poticajnom djelu; poticajnom ponajprije u smislu autorovog apela na *intelektualnu i moralnu obaveznost i odgovornost misli*, riječi i čina, ili, drugim riječima: u smislu apela na intelektualnu i moralnu odgovornost našeg ljudskog opstojanja i djelovanja u svijetu i vremenu u kojemu živimo. Također, i u smislu poziva na preuzimanje intelektualne i moralne odgovornosti naših poziva, uloga, angažmana, poslova i djela, u "životnom svijetu". Odnosno: u smislu poziva na obnovljeno osvještenje odgovornosti za ljudskost život i za život u cjelini, u njegovoj složenoj, društvenopovijesnoj i prirodnoj sačinjenosti.

Dopuštam si da na ovaj način odmah na početku ukažem na ovu ovačko shvaćenu, uvjetno rečeno, "temeljnu intenciju" knjige koja, u autorovoj namjeri rehabilitacije političke filozofije i praktične filozofije u širem smislu, na primjeru života i djela Václava Havela i njegovih etičko-političkih mjerila i njegovih ljudskih, spisateljskih i političkih iskustava, zapravo fungira kao svojevrsni *program* jednog *novog* ili, ako hoćemo, jednog iznova mišljenog, filozofsko-etičkog utemeljenja ne samo političke teorije i prakse nego i svakog intelektualnog i ljudskog angažmana o okvirima društvenih, političkih, kulturnih itd., realnosti vremena u kojemu živimo.

Kad je riječ o jednoj ovakvoj ozbiljnoj i zahtjevnoj projekciji (naime, projekciji jedne nove političke filozofije) koja nas zapravo želi suočiti